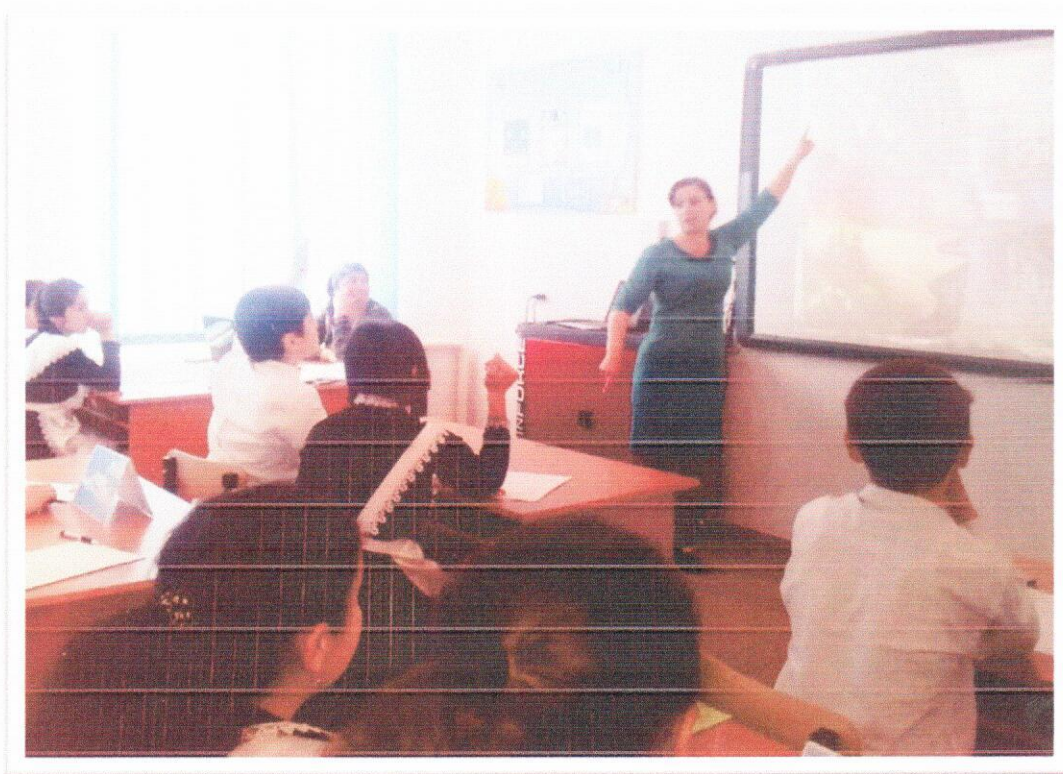

Azərbaycan dilindən 7b sinfində açıq dərs.

Mövzu: Zərf haqqında ümumi
məlumat.

19.02.2021

Müəllimə: S.Ə. Pirməhəmmədova.

Müəlim :Salam uşaqlar!Salam əziz müəllimlər!

Bizim bu dərsimizə xoş gəlmişsiniz!

Uşaqlar gəlin dərsimizə gələn qonaqları salamlayaq.

Əyləşin gəlin dərsimizə başlayaq .Bugünkü dərsimizin mövzusu

“Zərfdir”

Dərsimizin məqsədləri isə bunlardır

Məqsəd

1.Zərf haqqında biliklərinin möhkəmlənməsi və sistemləşməsi.

2.Zərfin dilimizə gətirdiyi rəngarənglik və gözəllik haqqında şagirdlərə məlumat vermək.

3.Uşaqlarda ana dilinə sevgi,maraq oyatmaq

İş forması

Qruplarla.

-Kollektiv.

-Fərdi .

Resurs

-7-cı sinif Azərbaycan dili dərslisi .

-Kompyuter və proyektor .

-İş-cı vərəqlər .

Epiqraf isə K.Uşinskinin ana dili haqqında dedikləri sözlər olacaq.“Hər bir xalqın ruhunun ifadəsini ancaq onun doğma dilində vermək olar “.

Doğrudan da hər bir xalqın ruhunun ifadəsini ancaq onun doğma ana dilində vermək olar.

Bizim ana dilimiz,türk azərbaycan dili isə,məncə,bütün dillərdən çox buna qadirdir.Çünki bizim dilimiz ən rəngarəng,ən qədim,ən asan və ən gözəl bir dildir.

Gəlin ana dili haqqında Tofiq Bayramın şerinə qulaq asaq.
Belə gözəl şerlər yazmaq üçün dilimizdə olan sözlərdən istifadə edirik.Sözlər isə nitqimizi təşkil edir.Dilimizdə neçə nitq hissəsi var uşaqlar?

Uşaqlar On bir.

Əsas nitq hissələri   Köməkçi nitq hissələri

-İsim	-Qoşma
-Sifət	-Bağlayıcı
-Say	-Ədat
-Əvəzlik	-Modal sözlər
-Fel	-Nida
-Zərf	

Müəllim Əsas nitq hissələrini biz sizinlə keçmişik,köməkçi nitq hissələrini də ilin axırınadək keçəcəyik .Gəlin əsas nitq hissələrini təkrar edək .

Səhnəcik

Müəllim:Əsas nitq hissələrindən birincisi,ən əsası hansıdır?

İsim:Əsas nitq hissələrindən birincisi mənəm.Mənim adım isimdir.Gözümüzlə gördüyümüz bütün əşyaların adlarını mən bildirirəm!

Baxın-divar,müəllim,parta,uşaq,qələm,pəncərə,hava.Bunlar hamısı isimdir.Suallarım isə-kim?,nə?, hara?dır.

Sifət:Əsas nitq hissələrindən ikincisi də mənəm.(İsmə deyir)Gəl səninlə dost olaq.Mənim adım Sifətdir.Mən sənin bütün əşyalarının necəliyini ,keyfiyyətini bildirirəm .Gəlin uşaq sözünə sual verək.Necə uşaq? Ağillı,təmbəl,səliqəli.

Müəllim sözüənə sual verək. Necə müəllim?

Arıq,kök,savadlı,hündür ...

Suallarım da necə?,nə cür?,hansı?.

Müəllim:Bəs əsas nitq hissələrindən üçüncüsü hansıdır?Görəsən o nə bildirəcək?

Say: Nitq hissələrindən üçüncüsü də mənəm.Mənim adım Saydır.(İsmə deyir)Mən də səninlə dost olmaq istəyirəm .Mən sənin əşyalarının miqdarını,sırasını bildirəcəyəm.Bax bu sinifdə neçə uşaq var?,kim neçənci cərgədə oturub?-hamısını mən bildirəcəyəm.Məsələn:Sinifdə iyirmi uşaq var.Rəşad yeddinci sinifdə oxuyur.İyirmi,yeddinci sözləri saylardır.

Suallarım da olsun-neçə?,nə qədər?,neçənci?.

Müəllim: Ay uşaqlar bu kimdir?Bu niyə belə peşmandır?

Əvəzlik: Mən də əsas nitq hissəsi olmaq istəyirəm.Allah eləməsin birdən azarladız,gedən yeriniz oldu.Olar mən sizi əvəz edim?

İsimi,sifəti,sayı əvəz edən sözlər də olsun əvəzlik.

Mənim adım olsun Əvəzlik.Kimi əvəz etsəm onun sualına da cavab verəcəyəm.

Fel: Yaxşı ,yaxşı çox da öyünməyin ki ,əsas nitq hissələrisiniz.Bu sizin əşyalarınız hərəkət

etməyəcək?,gəzməyəcək?,danişmayacaq,.

(İsim,sifət,say,əvəzlik-xorla)-Doğrudan ha !

Əşyaların hərəkətini bildirən sözlərə fel deyilir.

Mənim adım Felidir.Suallarım nə etdi?,nə edir?,nə edəcək?.

Zərf:Mən də əsas nitq hissəsi olmaq istəyirəm.(İsim,sifət,say,əvəzlik,fel-Sən nə bildirəcəksən? Sənə heç nə qalmadı.)

Mən taparam!(Felə deyir).Gəl mən də səninlə dost olum fel!
Sənin hərəkətinin sifət kimi əlamətini, isim kimi yerini, say kimi miqdarını bildirəcəyəm. Adım da olsun –Zərf.

Müəllim: Ay Zərf sən aləmi qarışdırdın ki bir-birinə. Ay uşaqlar bu zərfdən baş çıxarmaq çox çətin olacaq.

Fel: Ay müəllim siz kömək edin. Biz də başa düşək.

Müəllim: Yaxşı ,gəlin bu günkü dərsimizdə zərf haqqında öyrəndiklərimizi təkrarlayaq.(Oturun uşaqlar).

Suallar:

1.Zərf nəyə deyilir?

C. Zərf hərəkəti müxtəlif cəhətdən izah edən əsas nitq hissəsidir.

2.Zərfin sualları hansılardır?

C. Zərflər *necə? nə cür? nə vaxt? nə zaman? hara? haraya? harada? haradan? nə qədər?* suallarından birinə cavab verir.

3.Zərflər cümlədə hansı nitq hissəsinə aid olurlar?

C. Zərf cümlədə , əsasən, felə aid olaraq, onun tərzini, zamanını, yerini və miqdarını bildirir. Məsələn: Sakit (*necə?*) *danışır*dı. – tərz

Dünən (*nə zaman?*) *gəldi* – zaman

Yuxarı (*hara?*) *getdik* – yer

Çox (*nə qədər?*) *oxumuşam* – miqdar

4.Təsriflənən fellər hansılardır?

C.Şəxsə ,zamana və kəmiyyətə görə deyişən fellərə təsriflənən fellər deyilir.

5.Bəs təsriflənməyən fellər hansılardır?

C.Şəxsə ,zamana və kəmiyyətə görə dəyişməyən fəllərə təsriflənməyən fəllər deyilir.(Məsdər,fəli-sifət,fəli-bağlama).

6.Zərflər quruluşca neçə yerə bölünür?

Zərfin quruluşca yerə bölünür .

1. sadə zərflər.
2. düzəltmə zərflər.
- 3.mürəkkəb zərflər.

7.Sadə zərflər nə cür əmələ gəlir?

SADƏ ZƏRFLƏR: Yalnız bir kökdən ibarət olur. Məsələn:
tez, gec, səhər, indi , yaxşı, pis, axşam, yazda,qışda. və s.

8.Düzəltmə zərflər nə cür əmələ gəlir?

DÜZƏLTMƏ ZƏRFLƏR AŞAĞIDAKI ŞƏKİLÇİLƏRLƏ ƏMƏLƏ GƏLİR:

- -ca² : *ehmal-ca, türk-cə, yavaş-ca, sakit-cə (danışmaq)*
- -casına² : *xain-cəsinə, qəhrəman-casına, hiyləgər-cəsinə*
- -yana , -yanə, -anə : *zarafat-yana, dahi-yanə, şair-anə*
- -dan² : *ürək-dən, bərk-dən, uca-dan , çox-dan, yenedən*
- -ən : *qəsd-ən, qəflət-ən, daxil-ən*
- -la² : *güc-lə, ürək-lə, sevinc-lə, diqqət-lə, cəsarət-lə, həvəs-lə, namus-la*
- -aki² : *yan-akı, çəp-əki*
- -aşı² : *yan-aşı*
- -da² : *yay-da, gün-də, birlik-də*
- -lıq⁴ : *həmişə-lik, hələ-lik*
- -araq² : *qaç-araq (gəlmək)*

9. Mürəkkəb zərflər hansılardır. Nə cür əmələ gəlirlər?

MÜRƏKKƏB ZƏRFLƏR

İKİ SÖZÜN BİRLƏŞMƏSİNDƏN ƏMƏLƏ GƏLİR, BİTİŞİK VƏ YA DEFİSLƏ YAZILIR.

MÜRƏKKƏB ZƏRFLƏR, ƏSASƏN, AŞAĞIDAKI YOLLARLA ƏMƏLƏ GƏLİR.

DEFİSLƏ YAZILAN MÜRƏKKƏB ZƏRFLƏR

1. Eyni sözün təkrarı ilə: *Yavaş-yavaş, tez-tez, asta-asta, az-az, ağır-ağır, sakit-sakit, altdan-altdan, bərk-bərk*
2. Biri və ya hər iki tərəfi şəkilçi qəbul etmiş sözlərin təkrarı ilə: *İldən-ilə, birdən-birə, qabaq-qabağa, günü-gündən, yan-yana*
3. Əks və ya yaxın mənalı sözlərin birləşməsi ilə: *Gec-tez, ara-sıra, əvvəl-axır, sağa-sola, az-çox, gecə-gündüz, irəli-geri*
4. Yönlük halda işlənmiş *bir* sayına digər miqdar saylarının qoşulması ilə. *Birə-iki, birə-beş, birə-on*

BİTİŞİK YAZILAN MÜRƏKKƏB ZƏRFLƏR

5. *-ba (-bə)* bitişdiricili sözlərin təkrarı ilə: *Üzbəüz, dalbadal, yanbayan, günbəgün, ilbəl, sözbəsöz,*
6. Müxtəlif mənalı sözlərin birləşməsi ilə: *Addımbaşı, arabir, gözucu, gözaltı, birbaşa, üzüyuxarı, atüstü*

Gəlin indi zərfin mənaca növlərini yadımaza salaq.

10. Zərflər mənaca neçə yerə bölünürlər və hansılardır?

ZƏRFİN MƏNACA NÖVLƏRİ

1. Tərzi-hərəkət zərfləri
2. Zaman zərfləri
3. Yer zərfləri
4. Kəmiyyət (miqdar) zərfləri

Qeyd: Dilimizdə səbəb zərfi hesab olunan bir **qəsdən** sözü var.

11. Tərzi hərəkət zərfləri nə bildirir?

TƏRZİ-HƏRƏKƏT ZƏRFLƏRİ

Hərəkətin hansı tərzdə, necə icra olunduğunu bildirir, necə?, nə cür? suallarına cavab verir. Məsələn: Uşaq sakitca (necə?) oturmuşdu. Qatar yavaş-yavaş (necə?) tərpanirdi. Əsgərlərimiz düşməyə qarşı cəsarətlə (necə?) vuruşdu.

12. Zaman zərfləri nə bildirir?

ZAMAN ZƏRFLƏRİ

Hərəkətin icra olunduğu zamanı bildirir, nə zaman?, nə vaxt?, haçan? suallarına cavab verir.

Məsələn: Kəndə sabah (nə zaman?) gedirəm. Evə axşam (nə zaman?) çatdım. Bayaq (nə zaman?) dostumu gördüm.

İndi, hələ, dünən, srağagün, səhər, gecə, gündüz, həmişə, əvvəl, sonra, axşam-səhər, tez, gec-tez, yenə, bildir

13. Yaxşı yer zərfləri hansılardır?

YER ZƏRFLƏRİ

Hərəkətin icra olunduğu yeri bildirir, hara?, haraya?, harada?, haradan? suallarına cavab verir.

Məsələn: Qoca içəriyə (haraya?) girdi. Yuxarıdan (haradan?) gəlirəm. İçəri (hara?) cavan bir oğlan daxil oldu.

İrəli, geri, aşağı, yuxarı, içəri, sağa, sola, ora, bura, sağa-sola, ora-bura, irəli-geri, üzüyuxarı, üzüaşağı,

14. Kəmiyyət miqdar zərfləri nə bildirir?

KƏMIYYƏT (MIQDAR) ZƏRFLƏRİ

Hərəkətin miqdarını bildirir, nə qədər? sualına cavab verir.

Məsələn: Uşaqlar bu gün çox (nə qədər?) çalışdılar. Qoca xeyli (nə qədər?) dincəldi.

Dilimizdə ən çox işlənən miqdar zərfləri bunlardır : *az, çox, xeyli, az-maz, çox-çox, azca, azacıq, qismən, az-çox, birə-beş*

M. Dilimizdəki zərflərin bir hissəsi başqa nitq hissələri ilə ortaq sözlərdən ibarətdir.

Belə sözlər cümlədəki vəzifəsindən asılı olaraq, həm zərf, həm isim; həm zərf, həm sifət; həm zərf, həm say; ola bilər.

Həmin sözlər, əsasən aşağıdakılardır:

15. Həm zərf, həm də isim kimi işlənən sözləri bir-birindən necə ayırmaq olar?

C. gecə, gündüz, axşam, səhər sözləri həm isim, həm də zaman zərfi ola bilər. Bu sözlər nə? sualına cavab olduqda isim, nə zaman? sualına cavab olduqda isə zərf olur. *Məsələn: gecə (nə?) gündüzdən (nədən?) sərin olur. -isim. Kəndə gecə (nə vaxt?) getdim. - zərf.*

16. Həm zərf, həm də sifət kimi işlənən sözləri bir-birindən necə ayırmaq olar?

C. yaxşı, pis, iti, açıq, gözəl, cəld və s. kimi sözlər həm sifət, həm də tərz-i-hərəkət zərfi ola bilər. *Məsələn: yaxşı (necə?, nə cür?, hansı?) övlad üz ağardır- sifət. Uşaq dərslərini yaxşı (necə?) oxuyur- zərf.*

Belə sözlər əşyanın əlamətini bildirdikdə və necə?, nə cür?, hansı? suallarına cavab verdikdə sifət, yalnız necə?, nə cür? sualına cavab verən və fəlin yanında gələn söz isə zərfdir. Çünki zərf hansı? sualına cavab vermir.

17. Həm zərf, həm də say kimi işlənən sözləri necə ayırmaq olar?

C. az, çox, xeyli, az-çox sözlər həm miqdar sayı, həm də miqdar zərfi ola bilir.

Belə sözlər cümlədə ismə aid olduqda say, fələ aid olduqda isə zərf olur.

Məsələn: otaqda az uşaq var – say. Bu gün az işlədik – zərf.
Meşədən bir az odun yığın – say. Bir az dincəlin – zərf.

15.Zərflər cümlədə əsasən hansı cümlə üzvü olurlar ?

C.Zərflər cümlədə əsasən zərflik olurlar.

M.Gəlin S.Vurğunun “Azərbaycan” şerindən bir bənd dinləyək və orada işlənən zərfləri tapaq.

Cox kecmişəm bu dağlardan,

Durnagözlü bulaqlardan.

Eşitmişəm uzaqlardan ,

Sakit axan arazları;

Sınamışam dostu, yarı...

İndi isə gəlin qruplar arasında yarış keçirək.Hər qrup özünə lider seçsin.

Qruplar:

1. Od 2.Su. 3.Hava.

Yarış

Sizə uğurlar diləyirəm

Hər qrup öz adına uyğun bir şer söyləsin və söylədiyiniz şerdə mütləq zərf olsun.

Od.Od tutub qırmızı atəşlə yenə yandı üfüq,

Şəfəqin qırmızı rəngilə işıqlandı üfüq.

Bir qədər çaydan uzaq od qalamış dağda çoban,

Oyadır öz sürüsün otlaya yaylaqda çoban.

- A) -ca²   B) -la²
C) -madan²   D) -dan²

4. Defislə yazılan mürəkkəb zərf hansıdır? (defislər buraxılmışdır)

- A) gileygüzar   B) adbaad
C) coşubdaşma   D) teztez

5. Düzəltmə zərf hansıdır?

- A) qurğu   B) xalamgil
C) həvəslə   D) yaşıl

6. Zərf düzəldən şəkilçi hansıdır?

- A) -ki⁴   B) -madan²
C) -casına²   D) -in⁴

7. Zərf olan cümləni tapıb göstərin.

- A) Usta balaca karandaşı götürdü.
B) Onun hörməti artmışdı.
C) Şeyx İbrahim irəlində idi.
D) Xumar xala gözlərini qırpmadan bir nöqtəyə baxırdı.

8. Düzəltmə zərflər olan cərgəni göstərin.

- A) gözucu, meydança
B) çalışqan, tənbal
C) az, çox
D) zorla, yanakı

9. Biri zərfdir:

- A) tez   B) bayram
C) eldə   D) səndə

10. Hansı cümlədə işarələnmiş söz zərfdir?

- A) İti bıçaq əlimi kəsdi.
B) Düz danışmırsan.

C) Düz söz üz qızardar.

D) Əsən küləklərdən xəbərimiz yox.

11. Verilmiş sözlərdən hansı zərf deyil?

A) ilbəl B) aybay

C) üzbəüz D) qaçaqaç

12. Biri mürəkkəb zərfdir.

a) saymazyana b) gözücu

c) sonra d) açıqcasına

13. Hansı sıradakı suallar zərfə aid edilə bilməz.

a) necə?, nə cür? b) nə zaman?, nə vaxt?

c) harada?, hara? d) hansı?, neçənci?

14. Düzəltmə zərflərdən birinin kökü saydır.

A) qəflətən B) sürətlə

C) birdən D) şairanə

15. Bu suallardan biri zərfin sualı deyil.

A) nə qədər? B) necə?

C) hansı? D) nə vaxt?

16. Aşağıda verilmiş sözlərə sual verin və hər qrup bu zərflərdən istifadə edərək üç cümlə qurun.

➤ səhər -

➤ irəli -

➤ sürətlə -

➤ yavaşca -

➤ gözəl -

➤ gecə -

- *asta* -
- *dünən* -
- *yaxşı* -

Kapitanlar yarışması

- 1. Qışda havalar soyuyur, qar yağır.
- 2. Şəhərdə çoxmərtəbəli binalar tikilir.
- 3. O öz fikirlərini açıq deyirdi

Qiymətləndirmə

Fəalliq

Artistizm

NƏTİCƏ

Od

SU

Hava

NƏTİCƏ:

Nitqimizin əsasında əsas nitq hissələri dayanır.

Biz bu nitq hissələrinə aid sözlərlə cümlə qurur və danışırıq

- *Diqqətinizə görə çox*
- *sağ olun*